

PIOTR PACZKOWSKI

Praktyczne problemy z ustaleniem abuzywności klauzul w umowach ubezpieczenia

Wprowadzenie

1. Pojęcie klauzul abuzywnych w umowach ubezpieczenia

Zgodnie z art. 385¹ § 1 Kodeksu cywilnego¹ postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy. Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Postanowienia te są określane jako „niedozwolone postanowienia umowne”, „klauzule abuzywne” czy też „klauzule niedozwolone”.

W doktrynie prawa cywilnego podkreśla się, że abuzywność postanowienia umowy zachodzi wówczas, gdy postanowienie to kształtuje prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami oraz gdy na skutek owej sprzeczności dochodzi do rażącego naruszenia interesów konsumenta, przy czym oba te warunki muszą nastąpić łącznie.² Pojęcie dobrych obyczajów nie jest rozumiane jednolicie, niemniej wydaje się, że należy je interpretować przez pryzmat uczciwości, lojalności i poszanowania drugiej strony umowy. Z kolei termin „interesy” konsumenta proponuje się rozumieć szeroko, nie tylko jako interes ekonomiczny.³ Z punktu widzenia klauzul niedozwolonych znaczenie ma ocena, że dochodzi do naruszenia interesów konsumenta w stopniu rażącym, tj. czy ma miejsce znaczne, szczególnie doniosłe odstępstwo przyjętego uregulowania od zasad uczciwego wyważenia praw i obowiązków stron umowy. Podobnie stwierdził Sąd Najwyższy, który podkreślił, że „«rażące naruszenie interesów konsumenta» oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję praw i obowiązków na jego niekorzyść w określonym stosunku obligacyjnym”⁴.

1. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.) – dalej „k.c.”.

2. A. Rzetecka-Gil, Komentarz do art. 385¹ Kodeksu cywilnego, LEX 2011.

3. A. Olejniczak, Komentarz do art. 385¹ Kodeksu cywilnego, LEX 2010.

4. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2005 r., sygn. I CK 83/04.

Przepis art. 385³ k.c. zawiera listę postanowień, które w razie wątpliwości uważa się za niedozwolone postanowienia umowne – jest to tzw. szara lista klauzul abuzywnych⁵. Przepisy nie zawierają bowiem zakazu ich stosowania, ale lista ta stanowi regułę interpretacyjną, która służy do rozstrzygnięcia wątpliwości co do kwalifikacji danego postanowienia jako niedozwolonego. Zastosowanie niektórych z klauzul szarych do umowy ubezpieczenia budzi jednak duże wątpliwości ze względu na specyfikę tej umowy, o czym w dalszej części niniejszego opracowania.

Celem wprowadzenia powyższych przepisów był zamiar zapewnienia konsumentom skuteczniejszej ochrony w stosunkach umownych z profesjonalistami oraz potrzeba uwzględnienia w polskim prawie postanowień dyrektywy nr 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. o nieuczciwych warunkach w umowach konsumenckich.⁶ Za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową (art. 22¹ k.c.).

W przypadku umowy ubezpieczenia przepisy k.c. dotyczące klauzul abuzywnych mają jednak szerszy zakres podmiotowy. Po pierwsze, przepisy te stosuje się odpowiednio, jeżeli ubezpieczającym jest osoba fizyczna zawierająca umowę ubezpieczenia związaną bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową (art. 805 § 4 k.c.). Po drugie, jeżeli umowa ubezpieczenia zawarta na rachunek osoby trzeciej nie wiąże się bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową ubezpieczonej osoby fizycznej, przepisy art. 385¹–385³ k.c. stosuje się odpowiednio w zakresie, w jakim umowa dotyczy praw i obowiązków ubezpieczonego (art. 808 § 5 k.c.).

W przypadku zakładów ubezpieczeń problem uznania za niedozwolone dotyczy w przeważającej mierze ogólnych warunków ubezpieczeń („OWU”), stanowiących wzorzec umowy powszechnie stosowany przy zawieraniu umowy ubezpieczenia z konsumentami⁷, w tym wszelkiego rodzaju załączników do OWU w postaci regulaminów, tabel opłat i limitów, itd.

2. Uznanie za abuzywne postanowień umowy ubezpieczenia

Uznanie danego postanowienia wzorca umownego (w tym OWU) za niedozwolone w ramach tzw. abstrakcyjnej kontroli abuzywności wzorców umownych ma miejsce w drodze wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479³⁶ Kodeksu postępowania cywilnego⁸). Na marginesie należy zwrócić uwagę, że „postanowienia wzorca umowy, sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym przepisem ustawy, nie powinny być uznane za niedozwolone postanowienie umowne”⁹.

Oprócz kontroli abstrakcyjnej postanowienia wzorców umownych podlegają tzw. kontroli incydentalnej, tj. podczas rozpoznawania sprawy dotyczącej konkretnego stosunku obligacyjnego, jak również kontroli wykonywanej przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

---

5. A. Olejniczak, Komentarz do art. 3853 k.c., LEX 2010.

6. Dz. Urz. WE z 1993 r. L 95.

7. Zgodnie z ogólną regułą wyrażoną w art. 384 § 1 k.c. ustalony przez jedną ze stron wzorzec umowy, w szczególności ogólne warunki umów, wiąże drugą stronę, jeżeli został jej doręczony przed zawarciem umowy. Na marginesie należy zauważyć, że w stanie prawnym obowiązującym do dnia 10 sierpnia 2010 r. istniał przepis szczególnie, zgodnie z którym zakład ubezpieczeń miał obowiązek doręczyć ubezpieczającemu tekst ogólnych warunków ubezpieczenia przed zawarciem umowy ubezpieczenia (art. 812 § 1 k.c.).

8. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.) – dalej „KPC”.

9. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2011 r., sygn. III CZP 119/10.

(„UOKiK”) w ramach przysługujących mu uprawnień dotyczących praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów.¹⁰ W tych dwóch ostatnich przypadkach uznanie danego postanowienia wzorca umownego za zakazane w obrocie konsumenckim nie skutkuje jednak wpisaniem tego postanowienia do rejestru takich postanowień, lecz jedynie negatywnym rozstrzygnięciem konkretnego sporu dla przedsiębiorcy stosującego tenże wzorec lub decyzją Prezesa UOKiK w sprawie naruszenia zbiorowych interesów konsumentów. Kwestie te, jako niestanowiące głównego przedmiotu niniejszego opracowania, zostaną opisane jedynie w zakresie niezbędnym do wyjaśnienia problemów związanych z uznaniem za abuzywne postanowień wzorców w ramach ich kontroli abstrakcyjnej.

W ramach kontroli abstrakcyjnej powództwo o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone może wytoczyć każdy, kto według oferty pozwanego mógłby zawrzeć z nim umowę zawierającą postanowienie, którego uznania za niedozwolone żąda się pozwem, oraz podmioty, do których statutowych zadań należy ochrona interesów konsumentów, w tym Prezes UOKiK (art. 479³⁸ KPC). W doktrynie dominuje pogląd, że powodem dochodzącym abstrakcyjnej kontroli wzorca (oprócz ww. podmiotów) może być wyłącznie konsument.¹¹ Co istotne, konsument dochodzący uznania postanowienia wzorca za niedozwolone jest zwolniony z kosztów sądowych.¹²

W postępowaniu o uznanie wzorca umowy za niedozwolone sąd kontroluje wyłącznie treść postanowień zawartych we wzorcu, w oderwaniu od konkretnej umowy i wynikającego z niej rozkładu praw i obowiązków stron, sposób wykorzystania tego wzorca, czy też jego powszechności w analogicznych wzorcach umowy¹³, jak również w oderwaniu od warunków ekonomicznych i gospodarczych działalności prowadzonej przez przedsiębiorcę, w tym sposobu organizacji i specyfiki jego działalności.¹⁴

W razie uwzględnienia powództwa SOKiK w sentencji wyroku przytacza treść postanowień wzorca umowy uznanych za niedozwolone i zakazuje ich wykorzystywania (art. 479⁴² KPC). Prawomocny wyrok jest publikowany w Monitorze Sądowym i Gospodarczym oraz jest przesyłany Prezesowi UOKiK, który prowadzi rejestr postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone (art. 479⁴⁴–art. 479⁴⁵ KPC) zgodnie z ustalonym wzorem¹⁵. Rejestr ten jest jawny i dostępny m.in. przez stronę internetową UOKiK (www.uokik.gov.pl).

Na dzień 12 września 2012 r. w rejestrze klauzul niedozwolonych było wpisanych ok. 3 715 postanowień abuzywnych, z czego 107 dotyczyło wzorców stosowanych przez zakłady ubezpieczeń.¹⁶

10. Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. Nr 50, poz. 331 z późn. zm.) – dalej „ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów”.

11. P. Telenga, Komentarz do art. 47938 Kodeksu postępowania cywilnego, LEX 2010.

12. Art. 96 ust. 1 pkt 3) ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 90, poz. 594 z późn. zm.).

13. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4 października 2011 r., sygn. VI ACa 282/11.

14. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 21 października 2011 r., sygn. VI ACa 420/11.

15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2000 r. w sprawie wzoru rejestru postanowień wzorców umowy za niedozwolone (Dz. U. Nr 62, poz. 723) – dalej „rozporządzenie w sprawie wzoru rejestru klauzul abuzywnych”.

16. Ocena jest szacunkowa, bowiem niektóre wpisy zostały usunięte, np. klauzula nr 3518 na podstawie wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14 lipca 2011 r., sygn. akt VI ACa 74/11, w którym oddalono powództwo o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone, inne zaś wpisy zostały „zdublowane”, np. klauzule nr 2311 i nr 2559.

3. Skutki uznania za abuzywne postanowień umowy ubezpieczenia w ramach kontroli abstrakcyjnej

Uznanie danego postanowienia wzorca umownego za niedozwolone w ramach kontroli abstrakcyjnej rodzi zarówno skutki cywilnoprawne, jak też w zakresie prawa publicznego.

a) Brak mocy wiążącej klauzuli

Przede wszystkim niedozwolone postanowienie umowne nie wiąże danego konsumenta, który wystąpił z powództwem o uznanie tego postanowienia za abuzywne, przy czym strony są związane umową w pozostałym zakresie (art. 385¹ § 1 w zw. z § 2 k.c.). Zasada ta dotyczy oczywiście tylko tych konsumentów, którzy nawiązali umowne stosunki prawne z przedsiębiorcą stosującym dany wzorec umowny, bowiem jak już wspomniano, krąg legitymowanych czynnie do wystąpienia z powództwem jest szerszy i obejmuje również podmioty, które jedynie potencjalnie mogą zawrzeć taką umowę. Brak związania stron niedozwolonym postanowieniem umownym nie powoduje, że SOKiK rozstrzyga o ewentualnych rozliczeniach finansowych stron będących tego skutkiem, bowiem pozostaje to poza kognicją tego sądu.¹⁷ Konsument musi w tym wypadku dochodzić swych roszczeń w drodze odrębnego procesu. W praktyce powoduje to, że powództwa o uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy są nie tyle wytaczane przez konsumentów – którzy zawarli umowę z danym przedsiębiorcą i mają bezpośredni interes finansowy w uznaniu określonego postanowienia za niewiążące, bowiem oni, nawet dysponując korzystnym dla siebie rozstrzygnięciem, musieliby wytoczyć kolejny proces przedsiębiorcy, o ile ten dobrowolnie nie spełniłby ich roszczeń – ile przez podmioty, których statutowym celem jest ochrona konsumentów, jak też podmioty zainteresowane uznaniem klauzuli za niedozwoloną z różnych, niekoniecznie zasługujących na aprobatę względów.¹⁸

Wyrok, w którym uznano postanowienie wzorca za niedozwolone, korzysta również z tzw. rozszerzonej prawomocności materialnej¹⁹. Prawomocny wyrok SOKiK uznający postanowienie wzorca umowy za niedozwolone ma bowiem skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia do rejestru prowadzonego przez Prezesa UOKiK [art. 479⁴³ KPC]. W doktrynie i orzecznictwie istnieją rozbieżności co do praktycznych skutków tej prawomocności, zarówno jeżeli chodzi o jej zakres podmiotowy, jak i przedmiotowy.

Zgodnie z pierwszym poglądem „Powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza – od chwili wpisania tego postanowienia do rejestru [art. 479⁴³ w związku z art. 365 i 479⁴⁵ § 2 k.p.c.] – ponowne wytoczenie powództwa w tym przedmiocie, także przez osobę nie biorącą udziału w sprawie, w której wydano wyrok”²⁰. Odmienne

---

17. P. Telenga, Komentarz do art. 47938 Kodeksu postępowania cywilnego, LEX 2010.

18. Szczegółowe wyjaśnienie tego problemu przekracza ramy niniejszego opracowania, warto jedynie zaznaczyć, że powód, nie ponoszący praktycznie żadnych kosztów postępowania, może nie tylko „dokuczyć” danemu przedsiębiorcy, ale też niejako wymusić na nim ugodę (niedozwoloną w samym procesie), uzyskując w ten sposób określone korzyści finansowe, jak również może taką korzyść uzyskać, będąc reprezentowanym przez fachowego pełnomocnika w ramach zwrotu kosztów procesu.

19. G. Jędrejek, Komentarz do art. 47943 Kodeksu postępowania cywilnego, LEX 2010.

20. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2003 r., sygn. III CZP 95/03; podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 20 czerwca 2006 r., sygn. III SK 7/06 oraz Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 16 listopada 2005 r., sygn. VI ACa 473/05.

pogląd zakłada, że rozszerzona prawomocność wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone nie wyłącza możliwości wytoczenia powództwa przeciwko przedsiębiorcy stosującemu takie same lub podobne postanowienia, który nie brał udziału w postępowaniu, w którym zapadł wyrok.²¹

Odnosząc się do granic przedmiotowych powagi rzeczy osądzonej, należy uznać, że obejmuje ona każde postanowienie wzorca umowy, które jest identyczne z postanowieniem wzorca uznanym za niedozwolone.²² Jak się wydaje „identyczność postanowienia” należy odnieść do treści danego postanowienia, natomiast nie można tego pojęcia ograniczać do „dosłownego” jego brzmienia. Jak podkreślono w orzecznictwie sądowym, „Za niedozwoloną klauzulę umowną w rozumieniu art. 23a ust. 2 ustawy z 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów może być uznana klauzula nie tylko identyczna, co do treści z klauzulą wpisaną do rejestru, ale także klauzula o treści zbliżonej, której stosowanie wywiera taki sam skutek, jak stosowanie klauzuli wpisanej do rejestru”²³.

b) Stosowanie klauzuli abuzywnej praktyką niekonsumencką

Zgodnie z ustawą o ochronie konkurencji i konsumentów stosowanie przez przedsiębiorcę postanowień wzorców umów, które zostały wpisane do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, stanowi zakazaną praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów.²⁴ Jeżeli Prezes UOKiK stwierdzi takie naruszenie, jest zobowiązany wydać decyzję o uznaniu praktyki za naruszającą zbiorowe interesy konsumentów i nakazać zaniechanie jej stosowania.²⁵ W takiej decyzji Prezes UOKiK może również określić środki usunięcia trwających skutków naruszenia zbiorowych interesów konsumentów w celu zapewnienia wykonania nakazu, w szczególności zobowiązać przedsiębiorcę do złożenia jednokrotnego lub wielokrotnego oświadczenia o treści i w formie określonej w decyzji, jak też nakazać publikację decyzji w całości lub w części na koszt przedsiębiorcy.²⁶ Ponadto Prezes UOKiK może nałożyć na przedsiębiorcę, który dopuścił się stosowania praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów, karę pieniężną w wysokości do 10 proc. przychodu osiągniętego przez przedsiębiorcę w roku rozliczeniowym poprzedzającym rok nałożenia kary, nawet jeżeli takie naruszenia przedsiębiorca popełnił nieumyślnie.²⁷

c) Stosowanie klauzuli abuzywnej wykroczeniem

W świetle obowiązujących przepisów stosowanie klauzuli uznanej za niedozwoloną stanowi wykroczenie. Podmiot zobowiązany na mocy orzeczenia sądu do zaniechania wykorzystywania lub do odwołania zalecenia stosowania ogólnych warunków umów albo wzoru umowy, który nie stosuje się do tego obowiązku, zawierając w umowie niedozwolone postanowienia umowne, podlega karze grzywny.²⁸ Jeżeli

21. Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 października 2008 r., sygn. III CZP 80/08; analogicznie SOKiK w wyroku z dnia 7 marca 2005 r., sygn. XVII Ama 6/04 oraz z dnia 22 sierpnia 2005 r., sygn. XVII Ama 21/05.

22. G. Jędrejek, Komentarz do art. 47943 Kodeksu postępowania cywilnego, LEX 2010.

23. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2007 r., sygn. I CSK 117/07.

24. Art. 24 ust. 1 w zw. z ust. 2 pkt 1) ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

25. Art. 26 ust. 1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

26. Art. 26 ust. 2 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

27. Art. 106 ust. 1 w zw. z ust. 2 pkt 4) ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

28. Art. 138b § 1 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 z późn. zm.) – dalej „Kodeks wykroczeń”.

orzeczenie sądu dotyczy przedsiębiorcy niebędącego osobą fizyczną, odpowiedzialność przewidzianą ponosi osoba kierująca przedsiębiorstwem lub osoba upoważniona do zawierania umów z konsumentami.²⁹ W doktrynie przyjmuje się przy tym, że wykroczenie to może być popełnione jedynie umyślnie.³⁰ Grzywnę wymierza się w wysokości od 20 zł do 5000 zł.³¹

Ustalenie abuzywności klauzuli w umowie ubezpieczenia

Przyjęty w polskim systemie prawa system abstrakcyjnej kontroli wzorców umownych rodzi szereg problemów nie tylko teoretycznych, ale przede wszystkim praktycznych dla przedsiębiorców w sektorze ubezpieczeniowym. Problemy nie są bynajmniej błahe, bowiem w skrajnych przypadkach uznanie określonych postanowień za abuzywne może zburzyć założenia, na których ubezpieczyciel oparł konstrukcję danej umowy ubezpieczenia.³² Również kary nakładane przez Prezesa UOKiK za praktyki niekonsumenckie polegające na stosowaniu klauzul abuzywnych nie są niskie, aczkolwiek należy zaznaczyć, że w praktyce nie są one wymierzone w górnych dozwolonych ustawowo granicach.

1. Czy każde postanowienie stosowane przez zakład ubezpieczeń podlega ocenie co do uznania je za klauzulę niedozwoloną?

Pierwszym problemem związanym z abuzywnością określonej klauzuli w umowie ubezpieczenia jest ustalenie, czy dane postanowienie stosowane przez ubezpieczyciela w ogóle podlega ocenie co do uznania je za klauzulę niedozwoloną. Przepis art. 385¹ § 1 k.c. nie dopuszcza bowiem możliwości uznania za klauzulę niedozwoloną postanowień uzgodnionych indywidualnie z konsumentem oraz postanowień określających jednoznacznie główne świadczenia stron.³³

a) Postanowienia uzgodnione indywidualnie

Przesłanka indywidualnego uzgodnienia ma miejsce wtedy, kiedy na treść danego postanowienia umowy konsument miał rzeczywisty wpływ, przy czym ciężar dowodu, że postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie, spoczywa na zakładzie ubezpieczeń (art. 385¹ § 3 i § 4 k.c.). Ustalenie tej okoliczności ma miejsce poprzez zbadanie, jak w konkretnym przypadku doszło do zawarcia umowy ubezpieczenia. Należy przyjąć, że jeżeli umowa ubezpieczenia była zawarta z użyciem wzorca umownego (w szczególności OWU), a przedmiotowe postanowienie jest częścią tego wzorca albo zostało przejęte do umowy ubezpieczenia z tego wzorca, to konsument nie miał faktycznego wpływu na treść tego postanowienia. Wynika to z wykładni art. 385¹ § 3 zdanie drugie k.c., zgodnie z którym nieuzgodnione są postanowienia umowy przejęte z wzorca umowy zaproponowanego konsumentowi przez kontrahenta, a więc tym bardziej dotyczy to postanowień wzorca wiążących konsumenta

---

29. Art. 138b § 2 Kodeksu wykroczeń.

30. M. Zbrojewska, Komentarz do art. 138b Kodeksu wykroczeń, LEX 2010.

31. Art. 24 Kodeksu wykroczeń.

32. J. Nawracała, *Klauzule abuzywne w umowach ubezpieczenia – wadliwość obowiązującej regulacji*, „Prawo Asekuracyjne” 4/2010.

33. A. Olejniczak, Komentarz do art. 385¹ k.c., LEX 2010.

na mocy art. 384 k.c.³⁴. Jeżeli nawet umowa ubezpieczenia została zawarta bez użycia wzorca – co będzie raczej rzadkie w przypadku umów ubezpieczenia zawieranych w obrocie z konsumentami – to za niezgodnione indywidualnie należy także uznać postanowienia umów niezawieranych przy użyciu wzorca, jeżeli nie były one przedmiotem pertraktacji (negocjacji) między stronami.

b) Główne świadczenia stron

Zgodnie z art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. nie mogą być uznane za niedozwolone postanowienia umowne te postanowienia, które określają główne świadczenia stron, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny, nawet jeżeli są sprzeczne z interesem konsumenta i w skrajnym przypadku kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszają jego interesy.³⁵ W tym przypadku pierwszeństwo ma zasada transparentności nad zasadą kontroli treści umowy. Należy jednak podkreślić, że wobec wyłączenia mechanizmów kontroli sądowej umów w tym zakresie z art. 385¹ k.c. w grę mogą wchodzić inne regulacje ochronne konsumenta zawarte w Kodeksie cywilnym, zwłaszcza art. 58 oraz art. 353¹ k.c.³⁶, tj. przepisy dotyczące m.in. nieważności czynności prawnych sprzecznych z zasadami współżycia społecznego oraz nieważności treści i celu umowy sprzeciwiających się jej naturze.

Pojęcie „główne świadczenie stron” zgodnie z orzecznictwem sądowym „należy rozumieć wąsko, w nawiązaniu do pojęcia elementów przedmiotowo istotnych (*essentialia negotii*) danego stosunku prawnego”, a więc „do elementów tych można zatem zaliczyć wynagrodzenie i cenę oraz świadczenie wzajemne przedsiębiorcy”³⁷, a przynajmniej jako odniesienie do postanowień obligatoryjnych umowy ubezpieczenia, które tworzą nieco szerszy katalog.³⁸ Ustalenie, czy postanowienie danej umowy dotyczy głównego świadczenia kontrahenta konsumenta musi więc mieć miejsce poprzez analizę elementów przedmiotowo istotnych i obligatoryjnych tej umowy. Innymi słowy klauzula uznana za niedozwoloną w jednego rodzaju umowie nie musi w ogóle podlegać ocenie pod tym kątem w innego rodzaju umowie.

W przypadku umowy ubezpieczenia zgodnie z art. 805 § 1 k.c. ubezpieczyciel zobowiązuje się, w zakresie swego przedsiębiorstwa, spełnić określone świadczenie w razie zajścia przewidzianego w umowie wypadku, a ubezpieczający zobowiązuje się zapłacić składkę. Przepis ten jednoznacznie wskazuje, że głównym świadczeniem ubezpieczyciela jest spełnienie określonego świadczenia w razie zajścia ubezpieczonego wypadku, niezależnie od tego, jakiego rodzaju jest ten wypadek i jakie świadczenie spełnia ubezpieczyciel. Postanowienia dotyczące innych kwestii związanych z zawarciem, wykonaniem i rozwiązaniem umowy ubezpieczenia podlegają więc ocenie z punktu widzenia naruszenia interesów konsumenta w ramach abstrakcyjnej klauzuli wzorców umownych.

34. A. Olejniczak, Komentarz do art. 385¹ k.c., LEX 2010.

35. J. Majewski, *Uwagi o wynagrodzeniu za prowadzenia rachunku bankowego*, „Prawo Bankowe” 2001/3/37.

36. R. Stefanicki, *Dobre obyczaje w prawie polskim*, PPH 2002/5/23.

37. Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 2 lutego 2011 r., sygn. VI ACa 910/10, jak też w wyroku z dnia 9 września 2010 r., sygn. VI ACa 195/10 oraz w wyroku z dnia 29 grudnia 2010 r., sygn. VI AC 403/10; podobnie Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 czerwca 2004 r., sygn. I CK 635/03.

38. Sąd antymonopolowy w wyroku z dnia 30 września 2002 r. (sygn. XVII Amc 47/01), wydanym przy rozpatrywaniu kwestii, czy postanowienie o opłacie za nieuzasadnioną reklamację określa jedno z głównych świadczeń stron w przypadku umowy rachunku bankowego, odniósł się do praw i obowiązków banku wynikających z obowiązujących przepisów przyjmując, że „wysokość prowizji i opłat nie wchodzi w zakres postanowień określających główne świadczenia stron umowy rachunku bankowego, gdyż te ostatnie nie są fakultatywne dla stron”.

W przypadku ubezpieczeń na życie, jak się wydaje, ocena głównych świadczeń stron może i powinna mieć miejsce również przez pryzmat przepisów ustawy o działalności ubezpieczeniowej³⁹, bowiem obligatoryjną treść umowy ubezpieczenia na życie określają nie tylko przepisy k.c., ale także tej ustawy, w szczególności jej art. 13 ust. 1 i ust. 4.

Należy przy tym podkreślić, że takie rozumienie głównego świadczenia zakładu ubezpieczeń znajduje uzasadnienie w dyrektywie 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich⁴⁰, która w swej preambule wyraźnie odnosi się do umów ubezpieczenia, stanowiąc że „do celów niniejszej dyrektywy ocena nieuczciwego charakteru warunków nie będzie dotyczyła warunków określających główny przedmiot umowy oraz stosunku jakości towarów i usług do ich ceny”, a więc „umowy ubezpieczenia, które jasno określają ryzyko ubezpieczeniowe oraz odpowiedzialność ubezpieczającego, nie będą podlegały takiej ocenie, ponieważ takie ograniczenia brane są pod uwagę przy obliczaniu składki opłacanej przez konsumenta”.

W praktyce SOKiK dosyć wąsko interpretuje rozumienie głównego świadczenia zakładu ubezpieczeń, uznając za niedozwolone np. postanowienia dotyczące zakresu ubezpieczenia i wyłączeń odpowiedzialności ubezpieczyciela⁴¹, opłat pobieranych przez ubezpieczyciela przy wypłacie wartości wykupu⁴², czy też zasad ustalenia wysokości odszkodowania.⁴³

W tym miejscu należy też przypomnieć, że przepis art. 385¹ § 1 k.c. nie dopuszcza możliwości uznania za klauzulę niedozwoloną postanowień określających główne świadczenia stron tylko wówczas, gdy zostały one sformułowane w sposób jednoznaczny. Jeżeli postanowienia te są niejednoznaczne, to mogą zostać uznane zarówno za klauzulę abuzywną, jak też mogą zostać zinterpretowane na korzyść konsumenta zgodnie z art. 385 § 2 zdanie drugie k.c. Przez „jednoznaczność” należy rozumieć brak wątpliwości co do znaczenia postanowień wzorca, czyli ich interpretacja nie powinna umożliwiać nadania im różnych znaczeń. Do wieloznaczności może prowadzić używanie terminów nieostrych, które pozwalają na formułowanie kilku (zamiast jednej) różniących się od siebie norm, dotyczących zachowania stron stosunku.⁴⁴

2. Czy zakład ubezpieczeń może stosować postanowienie wpisane do rejestru klauzul abuzywnych?

Odpowiedź na tak postawione pytanie, ze względu na sposób ustalania abuzywności danego postanowienia wzorca umownego oraz sposób prezentacji rozstrzygnięcia w tym zakresie, nie może być jednoznaczna.

Przede wszystkim należy mieć na uwadze, że zakład ubezpieczeń może stosować postanowienie o treści tożsamej z klauzulą wpisaną do rejestru klauzul abuzywnych, o ile będzie to postanowienie uzgodnione indywidualnie z konsumentem i ubezpieczycielowi uda się to wykazać w wytoczonym przeciwko niemu procesie. W praktyce, ze względu na tryb zawierania umów ubezpieczenia, przypadki takie będą miały miejsce sporadycznie.

---

39. Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. z 2010 r. Nr 11, poz. 66 z późn. zm.) – dalej „ustawa o działalności ubezpieczeniowej”.

40. Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich L 95/29.

41. Klauzule nr 3456 i nr 2522.

42. Klauzula nr 2161.

43. Klauzula nr 2012.

44. A. Olejniczak, Komentarz do art. 385¹ k.c., LEX 2010.

Druga sprawa, zakład ubezpieczeń może stosować postanowienie o treści tożsamej z klauzulą wpisaną do rejestru klauzul abuzywnych, o ile będzie to postanowienie w sposób jednoznaczny określające jego główne świadczenie. W praktyce znaczenie tego wyłączenia spod kontroli abstrakcyjnej wzorców umownych również nie jest duże. Wynika to przede wszystkim z faktu, że zarówno SOKiK, jak i sądy wyższych instancji, wąsko interpretują to pojęcie, w ocenie autora niniejszego opracowania – czasem zbyt wąsko, bez przeprowadzenia głębszej analizy istoty umowy ubezpieczenia jako takiej oraz konstrukcji danej umowy, w przypadku której wzorzec podlega kontroli. Przykładem może tu być klauzula uznana za niedozwoloną, uprawniająca zakład ubezpieczeń do pobrania tzw. opłaty likwidacyjnej w wysokości 100 proc. zgromadzonych środków w ramach umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym przy wypłacie tzw. wartości wykupu, jeżeli rozwiązanie umowy ubezpieczenia ma miejsce w pierwszym roku ubezpieczenia.⁴⁵ Znow ramy opracowania nie pozwalają na szersze rozwinięcie tego zagadnienia, niemniej wypłata wartości wykupu w ww. ubezpieczeniu, oprócz wypłaty świadczenia w razie zajścia ubezpieczonego zdarzenia (śmierć lub dożycie przez ubezpieczonego określonego wieku), wydaje się mieścić w katalogu głównych świadczeń ubezpieczyciela z tytułu tejże umowy ze względu na charakter ubezpieczenia na życie z funduszem kapitałowym. Nie jest to opłata pobierana „przy okazji” rozwiązania umowy ubezpieczenia, czy też służąca pokryciu kosztów technicznych związanych z zakończeniem stosunku ubezpieczenia, ale wynika z podstawowych zasad konstrukcyjnych przedmiotowej umowy ubezpieczenia i definiuje wysokość wypłacanego świadczenia. W ocenie autora niniejszego opracowania postanowienie to nie powinno się zatem w ogóle znaleźć w rejestrze klauzul abuzywnych, pomijając w tym miejscu jednak pewną niejasność sformułowania tego postanowienia.⁴⁶

Pozostając przy pojęciu „główne świadczenia stron”, należy też zwrócić uwagę, że w przypadku zakładów ubezpieczeń zasada, iż to pojęcie należy interpretować przez pryzmat danej umowy, będzie działała raczej na niekorzyść ubezpieczycieli. O ile bowiem np. określone postanowienie dotyczące świadczenia usług drogą internetową ma szansę zostać uznane za główne świadczenie dostawcy usług internetowych, o tyle wątpliwe, aby to samo postanowienie zostało uznane za dotyczące głównego świadczenia ubezpieczyciela, który świadczy określone usługi w ten sposób.

Trzecią istotną kwestią w omawianym zakresie są praktyczne skutki uznania określonego postanowienia za abuzywne i wpisania go do rejestru takich klauzul, wynikające z rozszerzonej prawomocności wyroków SOKiK w tym przedmiocie. Jak już wyżej wskazano, w doktrynie i orzecznictwie nie ma jednomyślności. Przedstawianym przez każdą ze stron tej dyskusji argumentom trudno przy tym odmówić słuszności. Temat ten zapewne zasługuje na szersze rozwinięcie, ale poniżej zostało przedstawionych jedynie kilka argumentów przemawiających za każdym z prezentowanych stanowisk.

Z jednej strony zwolennicy bezpośredniego skutku uznania za klauzulę abuzywną wobec innych przedsiębiorców niż pozwany w danym procesie podnoszą, że „Za takim rozwiązaniem, obok argumentów jurydycznych, przemawiają także względy celowościowe i funkcjonalne. Jego przyjęcie pozwala uniknąć prowadzenia kilku postępowań, z których każde musiałyby kończyć się identycznym rozstrzygnięciem merytorycznym, a ponadto sprzyja charakterowi postępowania w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, którego celem podstawowym

45. Klauzula nr 2161.

46. W świetle innych wyroków SOKiK dotyczących opłat likwidacyjnych jednak widać, że powodem uznawania ich za abuzywne jest nie tyle niejasność sformułowań, ile naruszenie interesów konsumenta poprzez ustalenie tych opłat w rażąco wygórowanej wysokości.

jest usunięcie postanowień wzorca uznanych za abuzywne z obrotu ze skutkiem nie tylko dla stron procesu, lecz także wobec osób trzecich (*erga omnes*). Można więc stwierdzić, że szczególny przedmiot postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, jak i również leżący w sferze publicznej cel kontroli abstrakcyjnej, dodatkowo wspiera przyjęcie koncepcji łączącej rozszerzoną prawomocność materialną nie tylko z mocą wiążącą prawomocnego wyroku, ale także z jego powagą rzeczy osądzonej jako negatywną przesłanką procesową⁴⁷.

Z drugiej strony stojący na stanowisku, że rozszerzona prawomocność wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone nie wyłącza możliwości wytoczenia powództwa przeciwko przedsiębiorcy stosującemu takie same lub podobne postanowienia, który nie brał udziału w postępowaniu, w którym zapadł wyrok, wskazują, że „Przepis art. 479⁴³ Kpc stanowi, że wyrok prawomocny ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 Kpc. Wyrok z zasady rozstrzyga stosunek sporny istniejący pomiędzy stronami. W przypadku, gdy przedmiotem roszczenia jest żądanie uznania postanowień wzorca umowy za niedozwolone, sąd uwzględniając powództwo, w sentencji wyroku przytacza treść postanowień wzorca umowy uznanych za niedozwolone i zakazuje ich wykorzystywania. Zakaz ten dotyczy jednak wyłącznie pozwanego i wyłącznie we wzorcu umowy i w stosunkach z konsumentami. Skutek tego wyroku względem osób trzecich, wynikający z art. 479⁴³ Kpc, polega na tym, że osoby te mogą się powoływać na skutki uznania klauzuli za niedozwoloną i zakazu jej stosowania, jednak wyłącznie względem podmiotu, wobec którego to orzeczono. Odmienny punkt widzenia prowadziłby do sytuacji, że zobowiązanymi z wyroku wydanego względem jednego podmiotu, byłyby również podmioty, które nie brały udziału w postępowaniu sądowym i nie miały możliwości ochrony swoich praw⁴⁸ oraz „Gdyby więc, jak chce tego Prezes UOKiK, przyjmując, że zakaz stosowania klauzuli wpisanej do rejestru dotyczy także innych podmiotów stosujących w umowach z konsumentami wzorce umów zawierające identyczne lub podobne postanowienia umowne, to w istotny sposób podważałoby to sens kontroli abstrakcyjnej wzorca. Skutkiem wyroków SOKiK byłoby wyeliminowanie konkretnych klauzul z obrotu prawnego, a nie z konkretnego wzorca, także w przypadkach, gdy zapisy te są stosowane zgodnie z dobrymi obyczajami i nie naruszają interesu konsumenta (np. towarzyszą im symetryczne zapisy na korzyść konsumenta lub wysokość kary umownej albo odstępnego nie jest w tym przypadku wygórowana)”.⁴⁹

Należy się zgodzić z wyrażonym w doktrynie prawa ubezpieczeniowego poglądem, że spór ten na gruncie obowiązującego stanu prawnego jest nierozstrzygalny i wynika z wadliwości przyjętych w Polsce rozwiązań dotyczących klauzul abuzywnych.⁵⁰

W praktyce zakład ubezpieczeń, który znajdzie w stosowanym przez siebie wzorcu umownym postanowienie o brzmieniu tożsamym z klauzulą uznaną już za abuzywną, musi dokonać samodzielnej oceny, czy postanowienie to w jego przypadku jest stosowane zgodnie z dobrymi obyczajami i czy nie narusza interesów konsumenta, z uwzględnieniem pozostałych postanowień tego wzorca. Nie jest to zadanie łatwe, a tym bardziej nie ułatwiają go zasady działania rejestru klauzul abuzywnych.

---

47. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2003 r., sygn. III CZP 95/03.

48. Wyrok SOKiK z dnia 7 marca 2005 r., sygn. XVII Ama 6/04.

49. SOKiK w wyroku z dnia 22 sierpnia 2005 r., sygn. XVII Ama 21/05.

50. J. Nawracała, *Klauzule abuzywne w umowach ubezpieczenia – wadliwość obowiązującej regulacji*, „Prawo Asekuracyjne” 4/2010.

3. Zasady działania rejestru klauzul abuzywnych

Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie rejestru klauzul abuzywnych rejestr ten zawiera następujące dane: data wydania wyroku i sygnatura akt, nazwa i siedziba sądu, który wydał wyrok, oznaczenie stron oraz informacja o udziale w postępowaniu prokuratora lub organizacji społecznej, postanowienie wzorca umowy uznane za niedozwolone, data dokonania wpisu i uwagi. Taki system prowadzenia rejestru klauzul abuzywnych rodzi szereg problemów praktycznych dla każdego przedsiębiorcy, który chciałby prowadzić działalność zgodnie z obowiązującymi przepisami.

a) Czego w rejestrze klauzul abuzywnych nie ma?

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że w razie uznania przez SOKiK, że dane postanowienie wzorca umownego nie jest klauzulą abuzywną, wyrok SOKiK nie jest udostępniany do publicznej wiadomości, ani klauzula dozwolona nie jest nigdzie publikowana. Co prawda prawomocny wyrok wydany w ramach kontroli abstrakcyjnej jest publikowany w Monitorze Sądowym i Gospodarczym⁵¹ i literalne brzmienie tego przepisu wskazywałoby, że dotyczy to każdego wyroku (a więc też oddalającego powództwo), ale w doktrynie prezentowany jest pogląd, że „*ratio legis* tego przepisu przemawia przeciwko publikacji wyroków oddalających powództwo, które mogą w ogóle nie zawierać przytoczenia treści postanowień wzorca umowy uznanych za niedozwolone [art. 479⁴² § 1 *contrario*]⁵². Z kolei Prezesowi UOKiK jest przesyłany jedynie prawomocny wyrok uwzględniający powództwo, o czym przesądza jednoznaczne brzmienie przepisów w tym zakresie⁵³.

Tak więc przedsiębiorca, dokonując sprawdzenia wzorca umownego, który zamierza stosować, pod kątem potencjalnej abuzywności jego postanowień, może jedynie dowiedzieć się, jakie postanowienia zostały uznane za abuzywne, ale już nie: jakie są dozwolone. W praktyce może też zaistnieć sytuacja, w której określone postanowienie abuzywne zostanie uznane za dozwolone w postępowaniu toczącym się przeciwko jednemu przedsiębiorcy (pozew zostanie oddalony), a w postępowaniu przeciwko innemu przedsiębiorcy dotyczącym takiej samej klauzuli zostanie ona zakazana. W konsekwencji również pierwszy z tych przedsiębiorców będzie musiał zaniechać stosowania przedmiotowej klauzuli, z uwagi na rozszerzoną prawomocność wyroku, aby nie narazić się na negatywne konsekwencje tego działania.

b) Niedostateczna informacja o klauzulach zakazanych

W rejestrze klauzul abuzywnych prowadzonym przez Prezesa UOKiK, oprócz danych dotyczących danego postępowania, jest wpisywana jedynie treść postanowienia abuzywnego. Postanowienie to jest wpisywane zgodnie z sentencją wyroku SOKiK, tj. bez uzasadnienia i w oderwaniu od innych postanowień wzorca, w którym znajdowało się zakwestionowane postanowienie, jak też w oderwaniu od umowy, w której to postanowienie się znalazło. W konsekwencji trudno czasem dociec, na czym dokładnie polega abuzywność danego postanowienia.⁵⁴

51. Art. 479 § 1 KPC.

52. P. Telenga, Komentarz do art. 479(43), art. 479(44), art. 479(45) Kodeksu postępowania cywilnego, LEX 2010.

53. Art. 47945 § 1 KPC.

54. J. Nawracała, *Klauzule abuzywne w umowach ubezpieczenia – wadliwość obowiązującej regulacji*, „Prawo Asekuracyjne” 4/2010.

Przykładem może tu być postanowienie w brzmieniu „W odniesieniu do skutków prawnych niezapłacenia kolejnej raty składki w terminie wyznaczonym przez ubezpieczyciela odpowiednie zastosowanie mają postanowienia ust. 2”⁵⁵. Postanowienie to właściwie jedynie odwołuje się do innego postanowienia wzorca umownego w zakresie skutków niezapłacenia raty składki w terminie, więc trudno je same w sobie uznać za niedozwolone. Inny przykład to klauzula w brzmieniu: „Jeżeli ubezpieczyciel potwierdzi ochronę ubezpieczeniową przynajmniej dla dwóch wypadków ubezpieczeniowych w przeciągu jednego okresu ubezpieczenia albo kolejnych 12 miesięcy, wówczas może w terminie 30 dni od daty potwierdzenia ochrony ubezpieczeniowej rozwiązać umowę ubezpieczenia z zachowaniem 30 dni okresu wypowiedzenia”⁵⁶. Nie wiadomo, czy naganne jest w tym przypadku odwołanie się do okresu 12 miesięcy, a więc innego niż dany okres ubezpieczenia, czy fakt, że ubezpieczyciel w ogóle może wypowiedzieć umowę ubezpieczenia w takim przypadku, czy też termin, w jakim ubezpieczyciel może wypowiedzieć umowę ubezpieczenia, czy wreszcie sam okres wypowiedzenia.

Nawet jeżeli uda się ustalić, na czym polega abuzywność określonego postanowienia, to trudno stwierdzić, czy podobna klauzula zawarta w innym wzorcu nie zostanie uznana za tożsamą do już zakwestionowanej. Znowż niech będzie tu przykładem klauzula uznana za niedozwoloną, uprawniająca zakład ubezpieczeń do pobrania tzw. opłaty likwidacyjnej w wysokości 100 proc. zgromadzonych środków w ramach umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym przy wypłacie tzw. wartości wykupu, jeżeli rozwiązanie umowy ubezpieczenia ma miejsce w pierwszym roku ubezpieczenia.⁵⁷ W tym przypadku z uzasadnienia orzeczenia sądu wynika, że postanowienie to zostało uznane za niedozwolone, bowiem stanowi „sankcję za rezygnację z dalszego kontynuowania umowy bez powiązania jej z realnie poniesionymi wydatkami” oraz „uzyskiwanie przez ubezpieczyciela pewnych korzyści kosztem ubezpieczonego”⁵⁸. Czy zatem pobranie opłaty w wysokości np. 50 proc. w takiej samej sytuacji jest dozwolone? A jak wygląda możliwość pobierania opłat w kolejnych latach ubezpieczenia – czy i w jakiej wysokości można je pobierać? Niestety odpowiedzi na te pytania nie można znaleźć nawet w uzasadnieniu przedmiotowego wyroku.

W tym miejscu należy też podkreślić, że o uznaniu postanowienia wzorca umownego za niedozwolone decyduje każdorazowo odrębna ocena jego zgodności z dobrymi obyczajami pod kątem kwalifikowanego naruszenia interesów konsumenta (art. 385¹ § 1 k.c.), według stanu z chwili zawarcia umowy oraz z uwzględnieniem jej treści i okoliczności jej zawarcia (art. 385² k.c.). Tak więc nie jest wykluczone, że klauzula uznana za abuzywną powinna po jakimś czasie zostać usunięta z rejestru tych klauzul z różnych względów, np. z powodu utraty przez nią aktualności. Polski system prawny nie przewiduje jednak takiego rozwiązania.⁵⁹

4. Lista klauzul „szarych” w umowach ubezpieczenia

„Szara” lista klauzul abuzywnych zawiera szereg postanowień, których zastosowanie do umów ubezpieczenia musi budzić duże wątpliwości. W szczególności można tu wskazać postanowie-

---

55. Klauzula nr 1463.

56. Klauzula nr 3523.

57. Klauzula nr 2161.

58. Wyrok Sądu Apelacyjnego z 14 maja 2010 r., sygn. VI ACa 1175/09.

59. J. Nawracała, *Klauzule abuzywne w umowach ubezpieczenia – wadliwość obowiązującej regulacji*, „Prawo Asekuracyjne” 4/2010, s. 58–62.

nia, zgodnie z którymi niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które: (i) wyłączają lub ograniczają odpowiedzialność względem konsumenta za szkody na osobie, (ii) uzależniają zawarcie, treść lub wykonanie umowy od zawarcia innej umowy, niemającej bezpośredniego związku z umową zawierającą oceniane postanowienie, (iii) przyznają kontrahentowi konsumenta uprawnienia do dokonywania wiążącej interpretacji umowy, (iv) przyznają tylko kontrahentowi konsumenta uprawnienie do stwierdzania zgodności świadczenia z umową, (v) wyłączają obowiązek zwrotu konsumentowi uiszczonej zapłaty za świadczenie niespełnione w całości lub części, jeżeli konsument zrezygnuje z zawarcia umowy lub jej wykonania, (vi) przewidują utratę prawa żądania zwrotu świadczenia konsumenta spełnionego wcześniej niż świadczenie kontrahenta, gdy strony wypowiadają, rozwiązują lub odstępują od umowy.⁶⁰

Postanowienia te są często przywoływane jako uzasadnienie powództwa o uznanie klauzuli za niedozwoloną w postępowaniu sądowym, czy też decyzji o uznaniu danej praktyki za naruszającą zbiorowe interesy konsumentów. Jednakże, o ile omawiane postanowienia znajdują zastosowanie jako zasada ogólna, o tyle nie uwzględniają specyfiki umowy ubezpieczenia oraz zasad działania zakładu ubezpieczeń. W tym miejscu ze względu na ramy opracowania można jedynie przykładowo wskazać, że podejrzaną klauzulą jest np. ta, która wyłącza lub ogranicza odpowiedzialność względem konsumenta za szkody na osobie. Tymczasem wyłączenia lub ograniczenia tej odpowiedzialności są elementem konstrukcyjnym umowy ubezpieczenia (zarówno co do zakresu ubezpieczenia, jak i np. sum ubezpieczenia) i bez nich trudno sobie wyobrazić jakąkolwiek umowę ubezpieczenia. Podobnie w przypadku postanowienia przyznającego tylko kontrahentowi konsumenta uprawnienie do stwierdzania zgodności świadczenia z umową, które w praktyce jest dosyć często używane w uzasadnieniach decyzji Prezesa UOKiK. Literalne odczytanie i zastosowanie tej klauzuli prowadzi do oczywistej sprzeczności z zasadami tzw. postępowania likwidacyjnego, w którym to postępowaniu zakład ubezpieczeń niejako jednostronnie ocenia zasadność zgłoszonych roszczeń i ustala wysokość należnego świadczenia.⁶¹

Podsumowanie

Przedstawione w niniejszym opracowaniu kwestie związane z ustalaniem abuzywności klauzul w umowach ubezpieczenia nie wyczerpują katalogu wszystkim problemom, jakie mogą pojawić się na tym tle. Problemy te wynikają przede wszystkim z przyjętego w polskim prawie systemu abstrakcyjnej kontroli wzorców umownych, w szczególności zasad dotyczących funkcjonowania rejestru klauzul niedozwolonych.

Niestety większość tych problemów jest nierozstrzygalnych w sposób, który mógłby satysfakcjonować zakłady ubezpieczeń, w tym zmniejszać ryzyko przez nie ponoszone, w szczególności finansowe, wynikające z zaburzenia konstrukcji ubezpieczenia wskutek podania w wątpliwość określonych postanowień umownych mających do niego zastosowanie, czy też zastosowania wobec nich kar finansowych za praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów.

60. Art. 3853 k.c.

61. J. Nawracała, *Klauzule abuzywne w umowach ubezpieczenia – wadliwość obowiązującej regulacji*, „Prawo Asekuracyjne” 4/2010, s. 58–62.

Za słuszne należy uznać postulaty zmiany przepisów w tym zakresie, w sposób który pozwoliłby na bardziej racjonalne i efektywne funkcjonowanie rejestru klauzul abuzywnych (np. poprzez wyeliminowanie z tego rejestru szeregu właściwie identycznych postanowień⁶²), niemniej nie wydaje się, aby te postulaty miały szansę zostać zrealizowane w najbliższym czasie.

Wykaz źródeł

Literatura

- Jędrejek G., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. II. Artykuły 367–505(37)*, red. H. Dolecki, WKP 2010.
- Majewski J., *Uwagi o wynagrodzeniu za prowadzenia rachunku bankowego*, „Prawo Bankowe” 2001, nr 3.
- Nawracała J., *Klauzule abuzywne w umowach ubezpieczenia – wadliwość obowiązującej regulacji*, „Prawo asekuracyjne” 2010, nr 4.
- Olejniczak A. w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część ogólna*, red. A. Kidyba, LEX 2010.
- Rzetecka-Gil A., *Komentarz do art. 3851 Kodeksu cywilnego*, LEX 2011.
- Stefanicki R., *Dobre obyczaje w prawie polskim*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2002, nr 5.
- Telenga P., w: *Komentarz aktualizowany do ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego*, red. A. Jakubecki, LEX 2012.
- Zbrojewska M., w: *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, red. T. Grzegorzczyk, LEX 2010.

Orzecznictwo

- Dyrektywa nr 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. o nieuczciwych warunkach w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE z 1993 r. L 95),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2000 r. w sprawie wzoru rejestru postanowień wzorców umowy za niedozwolone (Dz. U. Nr 62, poz. 723).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. z 2010 r. Nr 11, poz. 66 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 90, poz. 594 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. Nr 50, poz. 331 z późn. zm.).

PIOTR PACZKOWSKI – radca prawny, Kancelaria Adwokatów i Radców Prawnych AD CASUM Dębaska, Kosmała, Paczkowski i Wspólnicy.

---

62. J. Nawracała, *Klauzule abuzywne w umowach ubezpieczenia – wadliwość obowiązującej regulacji*, „Prawo Asekuracyjne” 4/2010, s. 58–62.